

מַאִישׁ חֲמִסִּים תִּנְצְרֵנִי / תהילים פרק ק"ב

שאול יונתן וינגורט

כאשר שאול מנסה להרוג את דוד, אין זו רק סכנת נפשות, אלא חמס ועוול, שכן שאול ואנשיו רוצים שמשיח ה' לא ימלוך. ה' שעושה דין עני, יענה גם לבקשת דוד, ויחלץ אותו מאדם רע.

בחלק הראשון של המזמור (כ"ו. 48 מילים) מבקש דוד: חֲלֹצֵנִי ה' מֵאֲדָם רָע, מַאִישׁ חֲמִסִּים תִּנְצְרֵנִי (= תשמרני). האדם הרע ואיש החמסים הם קבוצת אנשים שחושבים רעות על דוד: אֲשֶׁר חֲשָׁבוּ רְעוֹת בְּלִבָּם, כָּל יוֹם יִגְוְרוּ (= יתאספו ל)מִלְחָמוֹת. שָׁנְנוּ (= חידדו) לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נַחֲשׁ, חֲמַת עֲכָשׁוּב (= ארס עכביש) תַּחַת שִׁפְתֵימוֹ (= השפתיים שלהם). ושוב מבקש דוד: שְׁמַרְנִי ה' מִיַּדֵי רָשָׁע, מַאִישׁ חֲמִסִּים תִּנְצְרֵנִי, והפעם הדימוי הוא של אנשים שמנסים להפיל אותו: אֲשֶׁר חֲשָׁבוּ לְדַחֹת פְּעַמֵי (= רגלי). טָמְנוּ גַּאִים (= גאוותנים, רשעים) פֶּחַ (= מלכודת) לִי, וְחִבְלִים פָּרְשׁוּ רֶשֶׁת לִידִי מֵעַגְלָה (= הדרך), מִקְשִׁים שָׂתוּ (= הניחו) לִי.

עיון בדברי הימים של דוד מוביל אותנו לכריתת המעיל של שאול במערה, ואמירתו (שמו"א כד, ט"ט): לָמָּה תִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי אָדָם לְאֹמֶר, הֲנִיָּה דָוִד מִבְּקֹשׁ רֵעֶתְךָ. הֲנִיָּה הַיּוֹם הַזֶּה רָאוּ עֵינַיָּךְ, אֵת אֲשֶׁר נִתְּנָה לְךָ הַיּוֹם בְּיַדֵי בְּמַעְרָה, וְאָמַר לְהַרְגֶּךָ וּתְחַסֵּעַ לְךָ, וְאָמַר לֹא אֶשְׁלַח יָדִי בְּאֹדֶנִי, כִּי מְשִׁיחַ ה' הוּא. וְאָבִי, רָאָה גַם רָאָה אֶת כְּנָף מְעִילָךְ בְּיַדֵי, כִּי בְּכַרְתִּי אֶת כְּנָף מְעִילָךְ וְלֹא הִרְגִיתִּיךָ דַּע וּרְאָה כִּי אֵין בְּיַדֵי רֵעָה וּפְשָׁע, וְלֹא חָטָאתִי לָךְ, וְאַתָּה צִדְדָה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ. יִשְׁפֹּט ה' בֵּינֵנוּ וּבֵינֶךָ, וּנְקַמְנִי ה' מִמֶּךָ, וְיָדִי לֹא תִהְיֶה בְּךָ. כֹּאֲשֶׁר יֹאמַר מִשַׁל הַקֶּדְמֹנִי: מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע, וְיָדִי לֹא תִהְיֶה בְּךָ. אַחֲרַי מִי יֵצֵא מִלֶּךָ יִשְׂרָאֵל? אַחֲרַי מִי אֶתֶּה רֹדֵף? אַחֲרַי כָּלֵב מֵת, אַחֲרַי פָּרַעַשׁ אַחֲדָה? וְהִזְיָה ה' לְדָוִד, וְשִׁפֹּט בֵּינֵנוּ וּבֵינֶךָ, וְיִרָא וְיָרֵב אֶת רִיבִי, וְיִשְׁפֹּטֵנִי מִיָּדֶךָ.

דוד מבקש מה' שיהיה דיין, וישפוט בינו לבין שאול. הוא קורא למי ש'מלשין' לשאול אדם, האומר לו: הֲנִיָּה דָוִד מִבְּקֹשׁ רֵעֶתְךָ. הוא מכנה את מה שעורך שאול אחריו כמצוד על מנת להורגו, וְאַתָּה צִדְדָה אֶת

(א) לְמַנְצַח מְזִמּוֹר לְדָוִד.

(ב) חֲלֹצֵנִי ה' מֵאֲדָם רָע,

מַאִישׁ חֲמִסִּים תִּנְצְרֵנִי.

(ג) אֲשֶׁר חֲשָׁבוּ רְעוֹת בְּלִבָּם,

כָּל יוֹם יִגְוְרוּ מִלְחָמוֹת.

(ד) שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נַחֲשׁ,

חֲמַת עֲכָשׁוּב תַּחַת שִׁפְתֵימוֹ

סְלָה.

(ה) שְׁמַרְנִי ה' מִיַּדֵי רָשָׁע,

מַאִישׁ חֲמִסִּים תִּנְצְרֵנִי,

אֲשֶׁר חֲשָׁבוּ לְדַחֹת פְּעַמֵי.

(ו) טָמְנוּ גַּאִים פֶּחַ לִי

וְחִבְלִים פָּרְשׁוּ רֶשֶׁת לִידִי מֵעַגְלָה

מִקְשִׁים שָׂתוּ לִי

סְלָה.

(ז) אֲמַרְתִּי לַה' אֵלֵי אֲתָה,

נפְּשֵׁי לְקַחְתָּהּ. את עצמו מכנה דוד כְּלָב מֵת וּפְרַעַשׁ אָחֵד.

הַאֲזִינָה ה' קוֹל תְּחַנּוּנֵי.

במזמור שלנו מבקש דוד מה' שיציל אותו מֵאָדָם רָע, הוא מתאר את המצוד שנערך אחריו: טָמְנָנוּ גַּאִים פֶּח לִי, וְחִבְלִים פָּרְשׁוּ רִשְׁת לִיד מַעְגָּל, מִקְשִׁים שָׁתוּ לִי. ואת הרודפים אחריו בפיהם הוא מכנה נחש ועכביש, והם ככל הנראה הרודפים אחרי כלב ופרעוש: שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נָחֶשׁ, חֲמַת עֲכָשׁוּב תַּחַת שְׁפָתַיִמוּ.

(ח) יִהְיֶה-יְהוָה [אֱלֹהִים] אֲדֹנָי עַז יִשׁוּעָתִי

סִבְתָּה לְרֹאשֵׁי בְיָוִם נָשָׁק.

(ט) אֵל תַּתֵּן ה' מֵאֲוִי רִשָׁע,

זָמְמוּ אֶל תַּפְק יְרוּמוּ

סֵלָה.

מי מכונה איש חמסים? ומדוע יש כאן שימוש בלשון חמס?

בספר דברי הימים מסופר (דבה"א יב, יז-יט), שבני בנימין ויהודה באו אל דוד במצודה, והוא יצא לפניהם ואמר להם: אִם לְשָׁלוֹם בָּאתֶם אֵלַי לְעֻזְרֵנִי, יִהְיֶה לִי עֲלֵיכֶם לָבָב לְיָחֵד, וְאִם לְרִמּוֹתַי לְצָרִי בְלֹא חֶמֶס בְּכַפִּי, יִרָא אֱלֹהֵי אֲבוֹתַיִנוּ וַיִּוֹכַח. ואכן, אמר עמשי לדוד שהם עמו: לֶךְ דָּוִד, וְעַמָּה בֶן יִשִׁי, שָׁלוֹם שָׁלוֹם לֶךְ וּשְׁלוֹם לְעֻזְרָה, כִּי עֲזָרָה אֱלֹהֶיךָ.

(י) רֹאשׁ מִסְבִּי,

עֲמַל שְׁפָתַיִמוּ (יבסומו) יִבְסֶמוּ.

(יא) (ימיטו) מִיָּמוֹ עֲלֵיהֶם גַּחְלִים בָּאֵשׁ,

יַפְלֵם בְּמַהֲמָרוֹת בַּל יִקּוּמוּ.

דוד הגיע אל המצודה מיד לאחר שהוא כרת את כנף המעיל לשאול ודיבר איתו, וכך כתוב (שמו"א כד, כב): וַיִּשְׁבַּע דָּוִד לְשָׁאוּל, וַיִּלְךָ שָׁאוּל אֶל בֵּיתוֹ, וְדָוִד וְאֲנָשָׁיו עָלוּ עַל הַמְּצוּדָה. הוא חושש, שהבאים אליו רוצים לרמותו, אך הוא אומר להם שאין חמס בכפיו, וה' יוכיח!

(יב) אִישׁ לְשׁוֹן בַּל יִבּוֹן בְּאָרֶץ,

אִישׁ חֶמֶס רָע יַעֲזֹדְנוּ לְמַדְחַפַּת.

אם כן, אנשי החמס הם אלו שרוצים להסגיר את דוד לשאול, ואמרו לו שהוא נמצא במדבר עין גדי. על שאול נאמר (שמו"א כד, ב): וַיִּלְךָ לְבַקֵּשׁ אֶת דָּוִד וְאֲנָשָׁיו עַל פְּנֵי צוּרֵי הַיַּעֲלִים, ואנשי החמס ניסו ללכודו כפי שמנסים ללכוד חיות.

(יג) (ידעת) יִדְעָתִי כִּי יַעֲשֶׂה ה' דִּין עָנִי,

מִשְׁפַּט אֲבִינִים.

(יד) אַךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁפְךָ,

מעניין, שדוד אומר לה' במזמור שלנו: סִבְתָּה לְרֹאשֵׁי בְיָוִם נָשָׁק, וזו הפעם היחידה בתנ"ך שמלחמה מתוארת כיום נָשָׁק. מתאים לביטוי זה, הביטוי שנאמר על בני בנימין שהצטרפו לדוד (דבה"א יב, ב): נִשְׁקִי קָשֶׁת מִיְמִינִים וּמִשְׁמָאלִים, בְּאֲבָנִים וּבַחֲצִים בְּקָשֶׁת, מֵאֲחֵי שָׁאוּל מִבְּנֵימֶן.

יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פְּנִיךָ.

החמס הוא עוול, שעל פי רוב קשור גם בשקר. איש החמס איננו דווקא הרשע במעשיו, אלא הרשע בדיבורו – אֵל תִּשָּׁת יְדָךְ עִם רִשָׁע לְהִית עַד חֶמֶס (שמות כג, ב); כִּי יָקוּם עַד חֶמֶס בְּאִישׁ לְעֵנֹת בּוֹ סָרָה. וְעַמְדוֹ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לְפָנָי ה', לְפָנָי הַכְּהֻנִּים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בְיָמַי הָהֵם. וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הַיָּטִב, וְהִנֵּה עַד שֶׁקֶר הָעַד שֶׁקֶר עָנָה בְּאָחִיו (דברים יט, טז-יח). גם כאשר יעקב מוכיח את בניו על מעשה שכם, הוא איננו מתייחס רק להריגת העיר, אלא לשקר שהתלווה למעשה: שִׁמְעוֹן וְלוֹוֵי אַחִים, כְּלֵי חֶמֶס מִכְרַתְיָהֶם. בְּסֹדֶם אֵל תָּבֵא נִפְשֵׁי (בראשית מט, ה-ו), ואף שרה מתייחסת לעוולה שנעשתה לה בלשון חמס, ואמרה לאברהם: חֶמְסִי עָלֶיךָ, אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׁפָחָתִי בְּחִיקָךָ וַתֵּרָא כִּי הֲרַתָּה וְאָקַל בְּעֵינַיִךָ, יִשְׁפֹּט ה' בֵּינִי וּבֵינֶיךָ (בראשית טז, ה).

איזה חמס חווה דוד? מדוע מי שרוצה להסגירו לשאול הוא איש חמסים?

דוד שר ביום הציל ה' אתו מִכַּף כָּל אֲיָבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל (שמו"ב כב, א), שהוא ניצל מחמס: אֱלֹהֵי צוּרֵי אַחֶסֶה בּוֹ, מְגַנֵּי וְקָרְן יִשְׁעִי, מִשְׁגָּבִי וּמְנוּסִי, מִשְׁעִי, מִחֶמֶס

תִּשְׁעֵנִי (כב, ג). וגם בסיום השירה (כב, מט): וּמוֹצֵאֵי מַאִיְכִי, וּמְקַמֵי תְרוּמָמִנִי, מַאִישׁ חַמְסִים תַּצִּילֵנִי. נראה, כי שאול הרודף אחרי דוד איננו רק מסכן את נפשו, אלא חומס ממנו את מה שמגיע לו – המלוכה. שמואל משח אותו למלך, וַיֹּאמֶר ה' קוֹם מִשְׁחָהוּ כִּי זֶה הוּא. וַיִּקַּח שְׂמוּאֵל אֶת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו (שמו"א טז, יב-יג). כאשר דוד היה במערה עם שאול, ואמרו לו (שמו"א כד, ה): הֲנֵה הַיּוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵלֶיךָ הֲנֵה אֲנִי נֹתֵן אֶת (איכ"ר) אִיְכָב בְּיָדְךָ, וְעֲשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר יִטֵּב בְּעֵינֶיךָ. אומר דוד לאנשיו (כד, ו): חֲלִילָה לִי מִזֶּה אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְאֹדְנִי לְמֹשִׁיחַ ה', לְשַׁלַּח יָדַי בּוֹ, כִּי מֹשִׁיחַ ה' הוּא. דוד גם כן נמשח למלך, אך כל עוד שאול הוא המלך – דוד לא ישלח את ידו בו. איש החמסים רוצה לעוות את הדין, ולגרום למשיח ה' – דוד – להיתפס בידי שאול.

בחלק השני של המזמור (ז"ב. 49 מילים) מניח דוד שה' יקבל את תפילתו: אָמַרְתִּי לֵה' אֱלֹהֵי אֲתָהּ, הַאֲזִינָה ה' קוֹל תַּחֲנוּנֵי. יִי־הוֹרֵא־לֵהִים אֶ־רִנִּי עוֹ (=מקור) יִשׁוּעָתִי, סִכְתָּהּ (=הגנת) לְרֹאשֵׁי בְּיּוֹם נָשָׁק (=במלחמה). אֶל תִּתֵּן ה' (שיצאו אל הפועל) מַאֲוִי (=רצונות) רָשָׁע, זָמְמוֹ (=מחשבתו) אֶל תִּפְקֹ (=תוציא) יְרוּמוֹ (=יתרוממו, יתרחקו ממנו). והוא מתאר את העונש שהרשעים יקבלו: רֹאשׁ מִסְכֵּי (=הסוככים אותי), עֲמַל שְׁפָתַימוּ (=החטא שבשפתם) יִכְסוּמוּ (=יכסה אותם). יִמִּיטוּ (=ימוטו) מוֹטוֹ (=יפלו) עֲלֵיהֶם גְּחִלִּים בָּאֵשׁ, יִפְלֹם בְּמַהֲמֹרוֹת (=כבורות) בַּל יִקוּמוּ. וכתוצאה מהעונש של בעלי לשון הרע: אִישׁ לְשׁוֹן בַּל יִפּוֹן בְּאָרֶץ, אִישׁ חָמָס רַע יִצְוֹדְנוּ (=יתפסו אותו) לְמַדְחַפַּת (=למרחקים).

בסיום המזמור (יג"ד) מבסס דוד את בקשתו על תקדים: יִדְעָתִי כִּי יַעֲשֶׂה ה' דִּין עָנִי, מִשְׁפָּט אֲבִינִים. היכן מצינו שה' שומע אל העני? בפרשת משפטים מסופר (שמות כב, כד-כו): אִם כָּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ, לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה, לֹא תִשְׁיִמּוֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ. אִם חָבֵל תַּחְבֵּל שְׁלֵמַת רַעְךָ, עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תִּשְׁכַּנּוּ לוֹ. כִּי הוּא (כסותה) כְּסוּתוֹ לְבָדָהּ, הוּא שְׁמֵלְתוֹ לְעֵרוֹ, בְּמָה יִשְׁכַּב? וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי, וְשָׁמַעְתִּי כִּי חָנוּן אָנִי. המזמור איננו קושר את כריתת כנף המעיל לשמלה שמוזכרת בפרשה, אך נראה כי לא רחוק לומר, שדוד משתמש בתקדים הצעקה של העני לצעקתו שלו, והוא יודע שה' יעשה את הדין בסופו של דבר.

להאזנה לשיעור על פרק ק"מ:

peneyhamenora.com/tehilim/140

או חפשו באפליקציות הפודקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

לתגובות ולהצטרפות לרשימת התפוצה:

weingort@gmail.com

